

emanavit. Quocirca memor infirmitatis meæ, mare ipsius quorundam psalmodiarum fontibus profusum, divina misericordia largiente, in rivulos vadosos compendiosa brevitate deduxi, uno codice tam diffusa complectens, quæ ille in decadas quindecim mirabiliter explicavit. Sed, ut quidam de Homero ait, tale est de ejus sensu aliquid subripere, quale Herculi clavam de manu tollere (a). Est enim litterarum om-

nium magister egregius, et quod in ubertate rarum est, cautissimus disputator. Decurrit quippe tanquam fons purissimus nulla facee pollutus; sed in integritate fidei perseverans, nescit hæreticis dare unde se possint aliqua colluctatione defendere. Totus catholicus, totus orthodoxus invenitur, et in Ecclesia Domini suavissimo nitore resplendens, superni luminis claritate radiatur.

(a) Macrobius, lib. 3 Saturnal. c. 3.

VERSUS

AD EPITOMEN COMMENTARIORUM AUGUSTINI IN PSALMOS, CONTENTAM IN VETERE CODICE COLBERTINO,

Cui codici propylæum, cameræ forma, ad Davidis complectendam imaginem appictum, conspicitur, et inscriptum his ad fornicem verbis: Landulfus quans hunc libellum fieri jussit, pro quo funde preces carmina qui legis, etc. At vero ad imaginis pedes: Orate pro Annone, hoc supplico.

Cantica Davidico Christum modulantia plectro,
Explanata tenet floridus iste liber;
Maxima succinctis reserans mysteria verbis,
Et profluos sensus sub brevitate loquens.
Hunc Augustinus, toto venerabilis orbe,
Egregius præsul, doctor apostolicus
In populis largo diffundens flumine linguæ,
Ter quinque decadis grande peregit opus;
Dum cupit et tenues rerum comprehendere formas,
Et mentem plebis voce moyere pia.
Sed quia rem miram atque omni ratione salubrem,
Non omnes avido cordis amore petunt;
Immo etiam plures censu sensuque minores,
Haudquaquam tantas quimus habere gazas:

Uno cuncta simul libuit perstringere libro,
Et modicas undas sumere de pelago;
Sæpius ut breviter possit res tanta revolvi,
Nec nimio sumptu sive labore gravet.
Hunc igitur, Lector, sensu percurre sagaci,
Et cape sidereum nectar ab ore sacro:
Quod recreat mentes, quod mores format et ornat;
Unde trahunt vires spes, amor atque fides.
Nam Deus hic clemens reverendæ præsidet arcæ,
Quæ duplici tabula jura superna tenet:
Austera virgam mannæ dulcedine sedans,
Propitioque super numine cuncta tegens:
Atque duos inter Cherubinos voce tremenda
Intonat, et rapidi fulguris igne micat.

FRANCISCUS PETRARCHA, JOAN. BOCCACIO,

DE AUGUSTINI IN PSALMOS OPERE SIBI TRANSMISSO (a).

Beasti me munere magnifico et insigni. Jam Davidicum pelagus securior navigabo: vitabo scopulos; neque verborum fluctibus, neque fractarum sententiarum collisione terrebor. Solebam ipsis meis viribus in altum niti, et nunc altius brachia jactando, nunc assere fortuito subnixus, per obstantes fluctus fesso ingenio laborare: ita quidem ut sæpe cum Petro mergi incipiens exclamarem, *Domine, salvum me fac (Matth. xiv, 30)*: et sæpe cum Christo manum supplicibus porrigente consurgerem. Hos inter æstus, puppim tu mihi prævalidam et navclerum industrium destinasti, divini ingenii Augustinum: cujus opus immensum, quod vulgo tres in partes, apud quosdam plurifariam divisum, multis et magnis voluminibus continetur, totum uno volumine comprehensum (b), et a te mihi transmissum lætus stupensque suscepi. Et dixi mecum, Non est inertiae locus: si quid otii supererit, iste discutiet. Magnus adest hospes et magno curandus impedio. Dormire totis noctibus non sinet. Frustra jacetis adhuc conjunctis oculis: vigilandum est, lucubrandum est. Frustra quietem meditamini: laborandum est. Verum dicam: Nemo ex amicis illum sine admiratione respexit, cunctis una voce testantibus, nunquam se librum tanti corporis vidisse. Quod de me ipse profiteor, rerum talium haud ultimus inquisitor: nec mole litterarum, quam sensuum ubertate, majus opus. Monstrum est cogitare, quantus ille Vir ingenio, quantus studio fuit; unde ille fervor impetusque scribendi sancto Viro, illa rerum divinarum notitia terrenis diu primum illecebris capto, illa demum laborum patientia seni, illud otium episcopo, illa Romani eloquii facultas Afro homini; de quo proprie dictum putes, quod ipse de Marco Varrone dixit, Terentianum secutus: *Vir, inquit, doctissimus undecumque Varro, qui tam multa legit,*

ut aliquid ei scribere vacavisse miremur; et tam multa scripsit, quam multa vix quemquam legere posse credamus (a). Sed ut alia omittam ejusdem ingenii monumenta, seu quæ multa sunt mihi, seu quibus adhuc careo; et rursus, seu quæ Retractationum suarum libris ipse idem commemorat seu quæ ibi vel oblita forte, vel neglecta, vel nondum scripta præterit, atque omnia relegendum vita humana vix sufficit: quis eum, si nihil aliud egisset, unum hoc scribere potuisse non stupeat? Nullum unum et unius opus hominis latinis editum litteris, huic magnitudini conferendum scio, nisi forte sit alter ejusdem liber in Epistolas Pauli, quod, nisi fallit existimatio, frustraturque memoria, prope ad eandem litterarum congeriem videtur accedere: vel Titi Livii Romanarum rerum liber ingens, quem in partes, quas Decades vocant, non ipse qui scripsit, sed fastidiosa legentium scidit ignavia. Huic tali amicitiae tuæ dono, præter eam quam loquor magnitudinem, et libri decor, et vetustioris litteræ majestas, et omnis sobrius accedit ornatus; ut eum oculos ibi figere cœperim, siticulosæ hirudinis in morem nequeam nisi plenos avellere. Ita mihi sæpe dies impransus præterlabitur, nox insomnis: in quo quidem delectationi meæ, quam jam fere unicam, nec nisi ex litterarum lectione percipio, quantum hæc tua liberalitate sit additum, non facile vulgus existimet, cui extra corporeos sensus nulla voluptas est: tu vero perfacile; neque mirabere libri hujus adventum me sitienter atque anxie expectasse. Scis ut cupiditati longa brevitatis, festinatio tarda est. Quod si apud Nasonem amanti insani verbum est,

« septima nox agitur, spatium mihi longius anno. »
quod mihi visum putas, cui inter expectandum, ut ex persona alterius ait idem,

« Luna quater latuit, toto quater orbe recrevit? »
(Ovid. Heroid., epist. 2.)

Solet honesta cupientium flamma serenior esse, non

(a) Lib. vi de Civit. Dei, cap. 2.

(a) Epist. Variar. 22 vel 24.

(b) Istud ipsum nunc in duo divisum asservatur in bibliotheca Regia, inspice Mss. Syllabum infra, col. 65-66.

segnior. Consulto tamen actum rear, non quidem abs te, qui in mittendo multam sollicitudinem habuisti; sed ad formam (a) potius, ut ipsa dilatio desi-

(a) Forte, ab alio, vel quid simile.

PRÆFATIO CUJUSDAM RECENTIORIS IN COMMENTARIOS AUGUSTINI, QUOS SCRIPSIT IN PSALMOS.

Cum non solum divinæ, verum etiam humanæ philosophiæ veritas doceat, nihil frustra, et sine causa, sive in Dei, sive in naturæ operibus esse factum; non parum eorum animos, qui singulorum rationem factorum conati sunt reddere, quæstio pulsavit, cujus rei causa et ad quid homo conditus sit. Ad quam dissolvendam etsi multorum philosophorum ingenia sollicitè ac plurimum laboraverint, nullus eorum tamen veram integramque rationem reddere potuit. Quo factum est, ut a recto veritatis tramite deviantes, in varios inexcusabilesque errores inciderint. Nec mirum: qui enim rationem sui ignorabant, quo pacto cujusvis alterius rationem scire poterant? Divina autem Scriptura ab hominis Conditore inspirata, sola summam perfectamque factionis ipsius causam in lucem produxit; non modo generalem, qua Dominus omnium universa propter se operatus est (*Prov. xvi, 4*), sed et in specie officii sui rationem, dignitatem finemque demonstrans. Ita enim scriptum est: *Deus de terra creavit hominem, et secundum imaginem suam fecit illum. Et paulo post: Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, et gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus (Eccli. xvii, 1, 7 et 8).* Quorum omnium hæc summa est, Deum idcirco hominem, talemque condidisse, ut esset qui opera ejus intelligeret, qui providentiam disponendi, rationem faciendi, virtutem consummandi, potentiam conservandi, sapientiam gubernandi, clementiam benefaciendi, et sensu admirari, et voce enarrare atque collaudare posset, hoc est, ut Deum factorem coleret. Quemadmodum itaque factus est mundus propter hominem, ut ei serviret: ita homo factus est propter Deum, ut ei serviret. Sic ergo mundus idcirco factus est, ut fieret homo: homo vero ideo factus est, ut Deum factorem suum agnosceret; ideo agnosceret, ut amaret et coleret; ideo amaret et coleret, ut beatam immortalitatem pro mercede laboris caperet; ideo autem præmio beatæ immortalitatis afficeretur, ut similis effectus Angelis, summo et immortalis Deo in perpetuum serviret, et esset regnum æternum ipsi Deo. Hæc est summa rerum, hoc arcanum Dei, hoc constitutionis mundi mysterium, hæc conditi hominis ratio, hic universorum cardo. Hoc qui nescit, si ipse homo sit nescitur. Hoc si philosophi tenuissent, in tot tam varios tamque perniciosos errores prolapsi non fuissent. Hanc denique conditionis suæ rationem ut homo jugiter teneret, in præceptum sibi posita est, sancto legislatore Moyse attestante, et Judaicum populum ita commponente: *Et nunc, inquit, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum, ac servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, et in tota anima tua, custodiasque mandata Domini, et ceremonias ejus, quas ego hodie præcipio tibi, ut bene sit tibi? Et post pauca: Dominum Deum tuum, inquit, timebis, et ei soli servies (Deut. x, 12, 13, 20).* Neque istud prætereundum est, quod eadem quoque de causa, non solum conditus est homo, sed et hominis Conditor factus est homo, Zacharia parente præcursoris Domini Spiritu sancto repleto, ita inter cætera vaticinante et dicente: *Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis; ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi, in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris (Luc. i, 73-75).* Ecce testimonio tanti prophete idcirco etiam Deum propter hominem, hominem factum, imò et homini servivisse, ut et homo

derio meo calcar, munerique tuo gratiam cumplaret. Pro quo tibi grates meritas agendi ne forte putes quod hujus epistolæ contextus, aut dies unus modum statuat; non alium scip quam legendi vivendique finem fore. Vale nostri memor.

dignam sibi servitutem rependeret. Indicta autem homini servitus, licet multifarie interpretari, multis variisque modis Deo creatori exhiberi possit; nihil tamen aliud est quam debitus Deo cultus, et hic non aliud quam devota ipsius laudatio. *Summus enim, Lactantio Firmiano teste, colendi Dei ritus est, ex ore justis hominis ad Deum directa laudatio. Quæ tamen ipsa, inquit, ut Deo sit accepta, et humilitate, et timore, et devotione maxima opus est; ne quis forte integritatis et innocentiae fiduciam gerens, tumoris et arrogantiae crimen incurrat, eoque facto gratiam virtutis amittat (a).* Unde et sanctus Moyses postquam præmemoratum expressit præceptum, subjecit, *Ipsi adhærebis, ipse est laus tua (Deut. x, 20 et 21):* hoc est, quem solum laudare debes. Hæc est vera religio, hæc recta pietas, hæc debita Deo servitus. Hoc est acceptabile jureque sacrificium, quo coli, placari, honorificari et glorificari vult Deus, ipso per Prophetam contestante, et dicente: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et in calce ejusdem vaticinii: Sacrificium, inquit, laudis honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi salutare Dei (Psal. xlix, 14, 23).*

Verum quamvis ad hanc servitutem omnes homines teneantur; quosdam tamen Dominus elegit, a quibus præcipue et specialius coli atque laudari voluit, ut in Veteri Testamento populum Israeliticum, ad quem Moyses ita locutus est: *Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram (Deut. vii, 6).* Et iterum post multa: *En Dominus, inquit, elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, et custodias omnia præcepta illius, et faciet te excelsiorem cunctis gentibus, quas creavit in laudem et gloriam suam, ut sis populus sanctus Domini Dei tui (Id. xxvi, 18 et 19).* Sic et in novo Testamento populum christianum ad sui laudem et gloriam singulariter elegit, Apostolo Ephesiis hoc scribente, et ob id Deum benedicente et laudante: *Benedictus, inquit, Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit nos in adaptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ (Ephes. i, 3-6).* Item quemadmodum in Veteri Testamento ex electo populo subelegit sibi Dominus filios Levi, qui specialiter sibi in ministeriis tabernaculi servirent, secundum quod ad Aaron locutus est: *Ego, inquit, dedi vobis fratres vestros Levitas de medio filiorum Israel, et tradidi donum Domino, ut serviant in ministeriis tabernaculi ejus (Num. xviii, 6).* Quos postea rex David instituit ut starent mane ad confitendum et canendum Domino (*I Par. xxvi, 4*), similiterque ad vesperam, etc. Sic simili modo in Novo Testamento ex populo christiano subelecti sunt clerici et sacerdotes, ut illi specialiter Domino serviant, et virtutes ejus enarrando, eum laudent et colant. Quod Petri Apostolorum principis auctoritate comprobatur, ad eos sic scribentis: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum (I Petr. ii, 9).* Et sicut filii Levi certis temporibus et horis, laudibus divinis devotius insistebant, ita et clerici debent. Nam et clerici a sorte dicti sunt, eo quod sint de sorte Domini; ipsum

(a) Lactant. in libro vi, de Vero Cultu, c. 23.